

(НИН, 20.11.2008)

Када кажемо капитализам, обично прво помислимо на Форд, Кока-колу или Мекдоналдс. Али за оне којима су бизнис и финансијско мешетарење у крви, најјачи бренд претходних година је био Ворен Бафет, власник најуспешнијег светског холдинга, човек који је кренуо од нуле и направио рекордни иметак. Већ годинама Бафет је један од тројице најбогатијих људи на свету. На врху листе милијардера смењује се са Билом Гејтсом, оснивачем Мајкрософта, и Карлосом Слимом, латиноамеричким тајкуном чија је породица власник једне трећине свих акција којима се тргује на берзи у Мексико Ситију.

Човек чију биографију сањају многи амерички и српски бизнисмени није само уметник у производњи богатства. Бафет је овог месеца успео да његов “играч”, Барак Обама, постане најмоћнији човек на свету. На председничким изборима, на којима су одлучивала економска питања, Бафет је био један од најкориснијих Обаминих “сурогата”, како се у америчком политичком жаргону називају угледници који говоре оно што њихов кандидат не треба јавно да каже. Милијардер, кога је Њузвик назвао “финансијском иконом”, убедио је и моћне финансијере и уплашене мале инвеститоре да је баш Обама, фалш левичар из Чикага, политичар који ће им најефикасније помоћи да поново створе новац који је током претходна два месеца испарио на преплашеним светским берзама.

Џон Мејнард Кејнс, један од највећих економиста у историји, уочио је да најефикасније шрафове у сложеној машинерији увећавања капитала представљају “најгори људи који делују из најнижих мотива”. Из угла богатих биографија капитализам је прича о вечном рату две људске слабости: похлепе, коју они сматрају врлином, и страха. Периоде у којима побеђује похлепа зовемо раст, а оне у којима доминира страх називамо слом, дубока криза или рецесија. Кључ Бафетовог успеха је, како сам тврди, способност да контролише своју похлепу. Обамин Мишковић каже да се на путу до непојмљивог богатства увек држао једноставног принципа: “Буди плашљив када су други похлепни и буди похлепан када су други плашљиви”.

Америчко суочавање са похлепном прошлошћу почело је када је 15. септембра неочекивано банкротирала “Лиман брадерс”, инвестициона банка са огромним угледом и искуством. За многе од оних који су се претходних година заиграли на берзи, и поверовали да је могућ финансијски перпетум мобиле, био је то много болнији ударац од онога који је 11. септембра нанео Осама бин Ладен. Нестанак “Лимана” је био много више од краха угледне институције, банке која је финансирала производњу првих телевизора и доказала да уме да “нањуши” ново и профитабилно. У недељама које су уследиле постало је јасно да није требало радити баш оно што су радили сви они за које се веровало да увек знају шта раде.

Паника на берзама, ноћна мора капитализма, уништила је од половине септембра многа богатства. Али највише жртава има међу америчком средњом класом која више не може да рачуна на пензије. У земљи у којој су социјална правда и редистрибуција богатства изједначени са врхунским злом, становници су постали толико саможиви да је успостављање функционалног система социјалне и здравствене заштите постало немогуће.

Током првих недеља економске кризе, највеће од “Велике депресије” која је почела 1929. године, опрезни Бафет је деловао као мудри старац, геније који је помирио похлепу и страх. Деоничари његовог холдинга су једно време ове јесени били најсрећнији Американци. Скоро да није било коментатора или експерта који у америчким медијима није, као својеврсно остварено пророчанство, цитирао једну његову изјаву из марта 2003. године. Бафет је, наиме, у годишњем писму деоничарима свог холдинга, комплексне финансијске деривате, који су годинама били мотор раста светске економије, назвао “финансијским оружјем за масовно уништење”.

Слом тржишта ових деривата, који обећавају велику добит, али носе ризике које је невероватно тешко проценити, оборио је на колена светску економију. Многи велики играчи нису желели да виде оно што је Бафету било јасно – да ови егзотични финансијски инструменти носе “мегакатастрофалне ризике”, да губитак на овом нерегулисаном тржишту може бити много већи од улога. Мали играчи, десетине милиона новопечених грађана-капиталиста, од којих су многи на берзе уложили све што су имали, страдали су као колатерална штета. Они су упропаштени када се слом (сасвим) слободног тржишта финансијском робом, која је компликованија од најсложенијих области квантне физике, прелио у остатак економије.

Бафет је један од можда само неколико људи који су стварно разумели чиме се ту тачно трговало. Он је 2003. године рекао да неки од најпожељнијих “производа” на тржишту

деривата изгледају као да их је смислио “неки лудак”. Финансијски производи које “конзервативни инвеститор” Бафет није желео да купује су у суштини били састављени од гомиле опклада. У скоро сваком од “инвентивних производа” је био један исти улог, опклада да ће у будућности вредност некретнина расти и да ће тако створени капитал попунити рупу у буџету милиона људи који су у САД куповали превелике куће, трошећи при томе много више него што зарађују.

Када су у августу прошле године светски инвестициони коцкари истовремено масовно изгубили ову опкладу, само једну од многих које су чиниле сваки од пакета ризика којима су трговали, остварило се Бафетово пророчанство. Цео глобализовани свет осетио је последице инхерентне “токсичности” ових деривата. Милиони људи су бачени у “масовне гробнице” незапослености и бескућништва. Међу “жртвама” је и Тед Тарнер, оснивач CNN-а и инвеститор који је, петнаестак година пре Бафета, био инспирација онима чија је жеђ за доларима неутажива. “Несрећни” Тарнер од прошлог месеца више није милијардер иако је углавном био власник акција банака које су имале “троструки А” рејтинг, што је до 15. септембра био синоним за безбедне инвестиције.

Бафет, за разлику од Тарнера, не само да није куповао егзотичне деривате већ ни акције свих оних финансијских институција и банака које су трговале овим инструментима. Бафет је тиме свој холдинг искључио са оних финансијских тржишта која су годинама била најпрофитабилнија и постао повод подсмешљивих коментара међу младим и “храбрим” инвеститорима. Он је још на самом почетку каријере усвојио схватање да је “господин Тржиште” слуга, а не господар инвеститора. То му је, уз опсесију неизвесношћу, помогло да избегне “менталитет стада” које је претходних година поверовало да је ризик нестао и, углавном, већ отишло у пропаст.

Бафет је далековидо закључио да “деривати (у годишњим извештајима финансијских институција које их поседују) генеришу наводне зараде које су често јако пренадуване и базиране на проценама чија погрешност може годинама остати скривена”. Ни данас, више од пет година пошто је Бафет написао ову реченицу, и уз сву накнадну памет, није могуће боље и сажетије описати суштину данашње светске економске кризе. Можда само треба додати да је укупна вредност деривата на тржиштима која је Бафет мудро избегавао пре 15. септембра изражавана петнаестоцифреним бројем, или, ако то неком ишта значи, процењивана је на, у међувремену углавном “испарелих”, 668 хиљада милијарди долара.

Међутим, разлог зашто је радост деоничара, малих сувласника Бафетовог холдинга “Беркшир Хатавеј”, ове јесени трајала само пар недеља, јесте и то што се њихов

усрећитељ није држао сопственог пророчанства. Иако је на време уочио да погрешност економских параметара “може годинама остати скривена”, Бафет је прерано закључио да је вредност акција додирнула дно и после само десетак дана почео да инвестира у компаније које су наставиле да губе вредност. На само једној од бројних преурањених и катастрофално лоших инвестиција, куповини акција авантурама са дериватима склоног “Голдман Сакса”, Бафетов холдинг је за шест недеља изгубио две милијарде долара.

Бафетова звезда је зато већ изгубила свој заслепљујући септембарски сјај. Многе лекције из његове тржишне логике, пре него што је похлепа ове јесени убила његове остале, изузетно профитабилне инстинкте и таленте, остаће као корисна лекција инвеститорима који сада не размишљају о заради већ о томе како да за своје, све вредније и малобројније доларе нађу неку мирну луку. Из ове олује, “финансијског цунамија”, у безбедне воде их, ипак, неће водити “пророк из Омахе”, “стрпљиви гуру” Бафет, већ филозофија њиховог највећег непријатеља свих времена, Карла Маркса, социјалистичка државна рука невешто камуфлирана новогвором неолибералног издања похлепе, најслађег капиталистичког греха.

Обама, Бафетов кандидат, и Џон Мекејн, његов десничарскији и социјално конзервативнији ривал, су се “убили” да у последњим недељама председничке кампање докажу да мрзе социјализам. Наравно, онакав каквим га доживљава већина Американаца: као зло, првенствено оличено у великим порезима и прерасподели богатства. Због тога ће рецепти Маркса и његових ђака у Америци бити искоришћени само да помогну највећима, онима којима је Бушова администрација, уз пуну Обамину подршку, већ “убризгала” стотине милијарди долара под титоистичким изговором да “се не сме допустити да пропадну”. Или, како ових дана на разним форумима и блоговима ламентују све малобројнији амерички левичари: “слободно тржиште (и капитализам) за време раста, социјализам када тонемо”. Зато немојте да се зачудите ако наредних месеци, када пажљивије погледате посрнули амерички капитализам, уместо на “Шевролет” или господина Бафета прво помислите на друга Кардеља.